

Medzi sebaobetovaním a sebarealizáciou.

Zuzana Kiczková

"Nechcem byť ako moja mama", počúvam v rôznych diskusiách z úst študentiek a pokiaľ sa takto oznamuje generačný konflikt, presun v systéme hodnôt a zmeny v sebaProjektovaní dalo by sa to považovať za celkom prirodzený a potrebný proces diferenciácie medzi generáciou matiek a ich dcér. A predsa si myslím, že tento proces má hlbšie podhubie a je čímsi špecifický, zvlášť keď v otvorených diskusiách zaznievajú hlasy ostrého dištanovania sa až odmietania, kritiky až pohrdlivého výsmechu, ironizovania až neúcty. Žeby predstava o žene (a matke zvlášť) ako nositeľky kontinuity života, tradícií, vzorcov správania, ktorá je tak nepochybná hlavne v tradičných spoločnostiach, vystriedala potreba celkom vedome sa odlišovať, teda zámerná diskontinuita? Aký podiel na tom má ešte pred nedávnym realizovaná koncepcia emancipácie žien, ktorá spôsobila, aby dnešné moje študentky videli a zblízka poznali mnohoraké podoby **prispôsobovania sa** (neraz priamo či nepriamo donucujúceho) ich matiek tomu, čo sa od nich požadovalo či ako samozrejmosť očakávalo tak v zamestnaní ako aj doma?

Ich nespokojnosť a výčitky sú adresované do rôznych oblastí a vrstiev, počnúc už samotnou fyzickou a estetickou stránkou, keď mladé dievčatá sa nechcú **podobat'** na svoje matky s "kilami navyše", s neupravenými vlasmi a s pulóvrikmi, dávno vyšlými z módy. Vždy ma do určitej miery prekvapí, ako rýchlo dokážu absorbovať mýtus krásy cez explóziu módnych časopisov a reklám s vnucujúcimi sa obrázkami krásnych štíhlych ženských tiel, zvodných úsmevov a uvoľnenej bezstarostnosti a vzťahovať tento vyfabrikovaný umelý konštrukt nielen k sebe (ako by chcela sama vyzerat') ale aj k svojmu prostrediu, teda aj k svojim matkám, ktoré by tiež, podľa nich, mohli či mali "lepšie" t.j. "modernejšie" vyzerat'. Na druhej strane ma ale prenasleduje myšlienka, či cez vzťah k telu (je síce fakt, že aj on môže byť niekým štylizovaný až manipulovaný, ale to je už trochu iný problém) sa pre ne neotvára celý ďalší zložitý proces utvárania mnohodimenzionálneho vzťahu k sebe samej s dostatočne sebavedomým, sebaveriacim si a suverénnym Ja?

Možno preto netreba podceňovať zdanlivo povrchnú vec, akou je trebárs nespokojnosť s vlastným telesným výzorom i kritickým hodnotením prvej blízkej osoby - matky. Najčastejšie je to v diskusiách len viditeľný vrchol ľadovca, pod ktorým sa skrýva niečo, v čom sa paradoxným spôsobom stretávajú obidve zúčastnené stránky, a ním je **prežívanie nedostatku času**. Matky sa bránia a sťažujú, že nemajú dost' času a pritom mať ešte aj čas na seba je v celej tej postupnosti povinností kdesi na konci. Najprv vždy niekomu inému patria - dieťaťu, manželovi, zamestnávateľovi, starajú sa o domácnosť, chodia do práce a nemajú čas na to aby patrili samy sebe, aby si pestovali vzťah k sebe samej. A pritom sa im, pokiaľ sú zamestnané a majú domácnosť, t.j. nesú toto dvojité bremeno, zo strany ich detí najviac vyčíta, že nemajú dost' času na to, aby sa s nimi pohrali, keď sú menšie a porozprávali a podiskutovali, keď sú staršie. Paradoxnosť je v tom, že sa im vyčíta to, čo oni sami veľmi výrazne pociťujú ako nedostatok (a to dokonca v dvojitom priemete - vo vzťahu k iným (konkrétne k deťom), a zároveň k sebe samej), pritom ale príčiny tohto stavu nespôsobili ony, ale ich treba hľadať v širších spoločenských podmienkach, ktoré ženy doteraz ale ani teraz nemôžu nejakým podstatnejším spôsobom ovplyvňovať. Nebudem teraz analyzovať prečo, chcem len stručne skonštatovať, že ak sa žena chce a ak aj má možnosť a podmienky sebarealizovať sa, tak z pravidla vždy musí na seba zobrať celé bremeno nárokov, súvisiacich so zamestnaním, ale zároveň musí byť aj starostlivou matkou, pozornou manželkou, nežnou milenkou atď. (a pritom veľmi často sa prispôsobuje stereotypom, tomu čo sa od nej očakáva - aká má byť). Tých rozmanitých rolí sa jej navrství viacero, čo je na jednej strane dobre, lebo ju robí všestrannou a plynulo - rozhodne plynulejšie a mobilnejšie než muž - prestupuje z role do role, často za cenu nekoncentrovaného výkonu, neraz prerušovanej činnosti, nie vždy tak dotiahnutej do konca ako by sama chcela a na

čo by aj mala. Táto "mnohorolovosť" matiek v mužsky štruktúrovanom svete, v ktorom sú precenené činnosti s kvantitatívne merateľným výkonom a podcenené činnosti zabezpečujúce výchovu a starostlivosť, a navyše ešte v socialistickej spoločnosti so žalostnej nízkou úrovňou služieb, skrátka táto "mohorolovosť" na každodennej rovine vždy znovu vyplavuje vážny problém - až chronický nedostatok času. Ten začne byť tým jej najväčším nepriateľom a podpíše sa aj na znehodnotení a odcudzení vzťahov s deťmi, konkrétne s dcérami. *Súvisí to aj s určitou špecifickosťou bytia ženy.* Špecifickosť bytia ženy, a to sa týka tak matiek ako aj ich dcér, spočíva podľa mňa v dynamickom pulzovaní medzi sebaobetovaním a sebarealizáciou. Ženy sa nachádzajú v medzipostavení medzi týmito činnosťami a od konkrétnych možností, podmienok, náhod, od veku a individuálnych ambícií, príslušnosti ku generácii, viery, ideálov atď. závisí ktorý z oboch aspektov preváži a stane sa dominantný. Vždy však ide skôr o určitý vzájomný vzťah, určitú komplementaritu, dôležitý a zaujímavý je ich vzájomný pomer. Táto špecifickosť nemá podľa mňa charakter bipolárnosti, a preto stavať dichotomicky otázku - buď sebarealizácia alebo sebaobetovanie - je skôr zavádzajúco postavený problém. Prítomné je aj jedno aj druhé, treba skôr rozlíšiť "pohľad zvonku", teda čo sa z hľadiska konkrétnych spoločenských noriem, ktoré sú napr. iné v tradičnej a iné v modernej spoločnosti, považuje za sebaobetovanie a či sa považuje za pozitívne alebo skôr nadobúda negatívne ocenenie a "pohľad zvnútra", teda aký význam a zmysel pripisujú ženy samotné sebarealizácii a sebaobetovaniu. Mnohé ženy si však polohu sebaobetovania nechcú nahlas a verejne priznať, lebo by sa diskvalifikovali len k poľutovaniu a aj tak by si veľmi nepomohli. Súhlasím preto s názorom I. Možného /1/, ktorý tvrdí, že sebaobetovanie sa v spoločenskom vedomí nášho kultúrneho prostredia nepovažuje za pozitívnu hodnotu, vníma sa skôr ako strata, ako neschopnosť, čo vyvoláva obdiv a úctu, ale skôr súcit a pohrdanie. Malú výnimku z takéhoto vnímania podľa neho tvorí obetovanie sa deťom. Myslím si, že ale aj tu dochádza k výraznému generačnému posunu, hoci sebaobetovanie sa deťom a pre deti nenadobúda v generácii dnešných mladých mamičiek automaticky negatívnu dimenziu, predsa len túžba po sebarealizácii sa derie viac do popredia. Skôr sa u nich preskupujú hodnoty, inde kladú akcenty, uvedomujú si potrebu časovej postupnosti rolí. A to všetko v rámci oveľa širšieho kontextu - ich snahy o väčšiu individualizáciu.

Ak sa vrátíme ku generácii našich mám a starým mám, potom v slovenskej spoločnosti nie je vôbec zriedkavý obraz ženy, ktorej starosť a starostlivosť o deti a mladšiu generáciu pretrváva aj vtedy, keď sú už dospelé a to v podobe najrozmanitejšej pomoci. Táto väzba takmer kontinuálne u väčšiny matiek prechádza do role starých mám, ktoré ak im to zdravie a "mladí" dovoľia, opäť viac ako len na seba sústreďujú svoju pozornosť i aktivitu mimo seba. Len máloktorá z nich sa stala babka - cestovateľka na rozdiel od jej nemeckej či americkej vrstovníčky. Permanentná celoživotná starosť a starostlivosť našich dnes zreých a starších žien o iných - deti, vnúčatá resp. blízkych - je často hodnotená spoza hraníc západného sveta ako obeť, ako síce úctyhodné a obdivuhodné sebaobetovanie žien, ktoré však pre ženu znamenalo stratu, stratu samej seba na jednej strane a zároveň neschopnosť mladej generácia osamostatniť sa, stať sa, po dosiahnutí dospelosti, nezávislými a spoliehať sa na samých seba. Myslím si, že ženy strednej a staršej generácie by mali samy artikulovať, či sa cítia obeťami - obeťami čoho a prečo a aké miesto a význam má táto starostlivosť v ich systéme hodnôt. Nemali by za seba a o sebe nechať hovoriť niekoho zvonku, ktorého interpretácie vždy budú poznačené inou životnou skúsenosťou v úplne inom sociálne-kultúrno-politickom prostredí.

Za závažnejšiu ale považujem výhradu, ktorú treba zobrať vážne, a to, že nedostatočne alebo vôbec neprebehol proces individualizácie, a to na obidvoch stranách. Spontánne to zrejme pociťujú aj moje študentky, hoci vo veľmi zaujímavom ambivalentnom stave - na jednej strane sa sťažujú, že ich rodičia nie vždy chcú rešpektovať ako partnerov so samostatným rozhodovaním, na druhej strane je pre nich pohodlnejšie a jednoduchšie spoliehať sa na mamu, otca, bližšiu či vzdialenejšiu rodinu, že pomôžu, vybaví, zariadia, skrátka postarajú sa o veľa vecí za nich. Ako reagujú ich matky? Vlastne koniec - koncov sú celkom rady, berú to skôr ako samozrejmu povinnosť voči deťom a neraz ako prestížnu záležitosť - pochváliť sa - voči známym.

Čiastočne to súvisí aj s tým, že u staršej generácie výrazne dominujúcou hodnotou bol (resp. je) **život pre budúcnosť**, pričom ženy túto hodnotu viac vzťahovali k deťom, mladej generácii, v nich videli celkom konkrétnych nositeľov tejto hodnoty. Možno aj preto, že rodinný život sa odohráva v dominancii žien, ich dominantné postavenie je aj v predškolských zariadeniach, v školách, v kultúrnych a výchovných inštitúciách, aj vďaka feminizácii týchto oblastí, teda všade tam, kde sa treba starať o deti, vychovávať a vzdelávať, jednoznačne prevažuje v praxi vzťah matka, učiteľka, vychovávateľka - deti, žiaci, zverenci. Toto prekračovanie samých seba cez deti, táto seba projekcia do budúcnosti detí spojená s cieľom zabezpečiť im lepšiu budúcnosť a s presvedčením, že sa budú mať lepšie, zdôvodňovala a dávala zmysel tomu, že ženy, matky, učiteľky atď. boli často ochotné obetovať sa, odriekať si, prispôbiť sa i zabúdať na seba. Mala nielen individuálnu rovinu (nádeje a ambície vkladajú do detí z nemožnosti či neschopnosti vlastnej sebarealizácie), ale aj spoločensko-politickú (ako azyl mnohých nezmyselností totalitného systému). O vysokej senzitivnosti k deťom vo väčšine prípadov svedčí aj to, že tieto ženy ťažko niesli neúspechy a ťažkosti detí, no ešte viac neprávosť a krivdy na nich, zvlášť keď si štáto-strana niektoré z nich vybrala ako rukojemníkov lojality a poslušnosti rodičov. Skrátka, sebaobetovanie malo výraznú politickú dimenziu.

Z rozhovorov prevážne so študentkami a mladými dievčatami som si utvorila predbežný hypotetický záver /2/. Aj bytie žien mladej generácie osciluje medzi sebaobetovaním a sebarealizáciou, má však inú podobu, pretože v ich hodnotovom systéme stále sa viac preferuje život pre prítomnosť, bezprostredné prežívanie hodnôt, túžba viac žiť pre seba, ale aj väčší pragmatizmus s konzumnými prvkami. V ich jazyku sa menej vyskytuje futúrum. Ide o generačný posun hodnôt a cieľov, v ktorom ručička smeruje od kolektivismu **k individualizmu**, od orientácie na budúcnosť **k orientácii na prítomnosť**, od optimizmu **k skepse**, od sebaobetovania sa **k sebarealizácii**.

Ak **toto** sú sprievodné znaky **individualizačného procesu**, v ktorom základným zmyslom a cieľom by bolo utváranie výraznej individuality, väčšieho sebauvedomenia, zdravého sebavedomia a ale hlavne sebaúcty, a to všetko v dnešných ťažkých ekonomických podmienkach, v našom konglomeráte tradičných a moderných hodnôt a v zámerne zakrývanej patriarchálnej mocenskej štruktúre, tak potom im len treba držať palce a nezazlievať im, že nechcú byť ako ich mamy.

Ich mamy boli **čie-si**, oni chcú byť **kto-si**. **Aby si mohli vyberať, aby mali voľbu - aj samých seba (pro choise)**.

Možno, že jedného dňa sa pristihnú, že od pospevovania "čieže si dievča, čie", prešli takmer v tej istej tónine k slovám "ktože si dievča, kto".

Literatúra:

1/ I. Možný, Moderní rodina, Brno 1990, s.83.

2/ Tento predbežný hypotetický záver si chcem overiť výsledkami výskumu, ktorý uskutočnila PhDr. S.Miháliková CSc. v spolupráci so škótskou profesorkou Jenny Chapman pod názvom: Stredoeurópsky a škótsky komparatívny výskum absolventov stredných škôl. Ašpirácie, očakávania a orientácie mladých ľudí Slovensku, v Maďarsku, Česku a Škótsku.